

489393
Jabl

2

~~134906~~ 489393

Odtisk zo „Slovenských Pohľadov“ XVIII (1898), str. 587—597,
v Turčianskom Sv. Martine.

Jedna exulantská rodina česká.

(Figulo-Jablonská.)

V Král. České Společnosti Náuk¹⁾ v marci 1898 predniesol dr. J. Kvačala.

Od tých čias, čo po uzavretí westfálskeho pokoja uverejnený „Kšaft umírající matky Jednoty“ spečatila smrť jej pôvodcu, mizne najväčšej časti vyhnancoŧ českých stopa a meno. Ale aj pozostatky poľskej Jednoty, nie jedným príspevkom zďaleka obohatené, dnes už viac nominálne než skutočné, sú blízko konca: kdežto, naopak, francúzski refugiés naprostred Berlína až podnes zachovali samostatnosť svojej organizácie. Tým vážnejšia povinnosť citelov Bratstva chrániť pre pamäť, čo Jednota alebo jej členovia svojimi skromnými prostriedkami i mimo vlasti zaznačenia hodného vykonali. Obdržiac tým cieľom slova na tomto veľavážnom mieste, k vôle lepšiemu objasneniu cieľa svojho vylučujem z kruhu vývodov svojich Ochránovčanov (Herrnhutčanov), ktorí meno, posviacku, ba i členov mnohých prejali z kruhov Jednoty českej, ichžto cirkevný charakter obdržav, nie tak pravou vetvou, ako dŧiev zaštepenou v strom Jednoty slúť môže. Ani mi nejde o genealogiu, a sklamal by sa, očakávajúci odo mňa rodostrom a dáta podrobné, miesta a roky vypočítajúce. Vybral som si rodinu, ktorej nad iné znamenití členovia v prácach, tradíciách Jednoty slúžiacich, najväčšie úspechy vykazujú, ale mi ide viac o úspechy, nežli o osobnosti. Len vzácnosť ich prác môže ospravedlniť záujem za mužov, ktorí ďaleko od vlasti nie jej potrebám, ale cudzím záujmom a požiadavkám museli prispôbniť svoje trudy. V našom páde mení na tom, že Peter Figulus bol spolupracovníkom Komenského; jeho rod však budí záujem i preto, že bárs ďaleko od domova, rozpomenúc sa na svoj český pôvod, zamenil latinisovanú formu mena slavianskym Jablonský. Ovšem neurobil tak celý rod Figulusov: kto mľuje hry, v neúprosnom prúde dejín vyskytuje sa mu jedna, že akkomodujúci

¹⁾ Prítomná práca by najprirodzenejšie bola umiestená medzi rozpravami Spoločnosti Náuk. Poneváč mi však v tomto páde ide i o formu (ct. Spoločnosť s najväčšou ochotou prijala slovenskú prednášku) a o nepremenený odtisk, citil som sa byť odkázaný sem. K vôle bližšiemu odvodneniu jednotlivostí odkazujem na Prolegomena k svojej najbližšej publikácii „Briefwechsel zwischen D. E. Jablonsky und Leibniz“, ktorá bude ešte toho roku v Actách university juriavskej dotlačená.

sa Figulusovci vymreli, kdežto Jablonskovci kvitnú. Ale i ďalej, z rodiny Figulusovskej, živšej až do poslednej doby, nevyznačil sa nikto tak, že by menu tomu bol získal zvláštnu úctu, — a ono nás bude len na krátko zaujímať, hodiacich predovšetkým spešný pohľad na známe v celku osudy zakladateľa rodu toho, Petra. —

I.

V našich, vždy ešte veľmi povrchných prácach o Komenskom nezaznačeno, že on, sfahajúc sa na hranicu, a potom za hranicu, vzal so sebou nielen Kristínu, jejž divuplná historia nádejný úžas budila, lež i 9-ročného Petra, tak pre zbožnosť otca, ako i pre pekné dary jeho samého. Nepatrnosť veku jeho je na príčine, že o ňom v správach ešte za dlhší čas niet zmienky. Až v novšom čase objasnili Sanders na základe albuma, tej doby obľúbeného to spôsobu pamätníka, Petrovu mladosť; že totiž bol od 17. roku svojho sprievodcom povestného apoštola cirkevného mieru, Škota Johna Duräa (Dury), na jeho cestách.

Duräus sám, osobný priateľ Komenského, vzdor tomu, že je literatúra o ňom na dvoch hemisférach veľmi objemná, nie je ešte dost dôkladne známy. Pôvodne pädagog, ukazuje, nakoľko sa vtedy menovite reformátske kruhy zasadzovali za polepšenie všeobecného stavu ľudstva pomocou výchovy. Z jeho prvých prác, ktoré v Elbingu, nechav pädagogiu, napísal ako anglický kazateľ, švédskym agentom za uniu oduševnený, je zrejme, že mu zprvu obecné kresťanstvo tanulo na mysli. Za vodcu si vybral Cassandra, teologa belgického, cisárom Maximiliánom váženého, stúpenca Melanchtonovho, o ktoromžto poslednom v novšom čase vieme, že počas snemu augsburgského bol by hotový býval k vôli mieru pre kalich a odstránenie celibátu všetko iné obetovať. Tak ďaleko ovšem Duräus nejde, a vôbec jeho činnosť je v súvisi s Gustáv-Adolfovou: zčiasťky jako príprava, zčiasťky jako podpora jeho na bojišti vnútorných záujmov oboch evanjelických cirkví. Od Francúzska po Poľsko, Švédsko a Sedmohradsko šly jeho cesty a listy, a nebolo výtečnejšieho teologa, menovite evanjelického, s ktorým by sa nebol obznámil. Kedy a ako sa s Petrom spojil, nevieme; je veľmi pravdepodobné, že ich sväzok sám Komenský sprostredkoval. Istá vec je, že Duräa, ktorého snáď v Hamburgu vyhľadal r. 1636, Peter sprevádzal na výlete do Švédska, ktorý Duräus podujal na pozvanie známeho nám Lud. de Geera celkom bez vedomia iných. Ale ač jeho domášne pomery neboly vždy skvelé, Dury nechcel zadať svoju neodvislosť, ani keď ho boháč Geer veľmi priaznivými podmienkami pre svoju službu získat chcel. Prítom všetkom je zaznačenia hodné, že týmto výletom Duryovým bola prekliesnená cesta pre pomer Komenského ku Geerovi a jeho podporu švédsku.

Všetky cesty Petrove vypočítovať nejdem. Len podotknem, že pod vplyvom Komenského spisu Prodomus Pansophiae roku 1638 viacerí priatelia jeho reformy v Hamburgu chceli svolat didakticko-pansofický organisátorský kongress, na ktorý sa Angličania dostaví

zdráhali. Miesto toho oni pozvali Komenského, ktorý tú cestu sám vykonal. Nezadlho za ním prišli Dury a Peter, ktorí potom po celý čas s ním zostali v Londýne; a spolu sa i do Hollandska vrátili. — Ešte za rok bol Peter s Dury, potom asi dva roky študoval vo Francúzsku na slávnych vtedy akademiach hugenotských, i v Saumure, a spoznal sa tam i s učenci francúzskymi, medzi nimi i s Hugom Grotiom, ktorý si ho veľmi zamiloval. Preto ten zvláštny zjav, že bratský kňaz dobre francúzsky hovoril a písal: Komenský a Jablonskovci v tom za ním stáli. Keď štúdia svoje odbavil, Komenský v Elbingu použil ho ako pomocníka i ako svojho poverenika do Švédska. Medziiným, čím ho odmenil, bola jeho dcéra Alžbeta, s ktorou sa Peter osobašil, keď už Komenský švédsky protektorát zanechav po druhý raz v Lešne žil, r. 1649. Pripútaný tým tuhšie k nemu, Peter sprevádzal svojho testu i do Uhorska, odkiaľ sa ovšem hneď vrátil, a bol mu stálym zpravodajom, až ho nezadlho po návrate Komenského z Uhier Jednota do sboru nassenhubenského poslala. Ako bratia od počiatku vyhnanstva vždy na reštitúciu počítovali a k nej sa pripravovali: tak sa i v rokoch 1654—60 neprestávali nádejať na obrat vecí im priaznivý. Komenský bol i činným. Ač jednoduchý vyhnanec, bol politickým prostredníkom medzi Sedmohradskom, Angliou, Švédskom. Pomáhal mu pri korespondencii v najvýznamnejších rokoch 54—57 Peter, jemuž blízkosť Gdanska vhod prišla. Nie sme ešte o všetkom poučení, čo sa v Lešne konalo, ale dá sa asi zatvárať, že b. Sadowský verboval na okolí Lešna vojsko, s nímž mal ďaleké ciele, snáď vtrhnúť do Česka, akoby k parallelnej akcii s Karlom Gustávom. Smutné následky týchto experimentov nevystaly, ač dosiaľ ťažko dokázať, či poľské vojsko, Lešno spustošivšie, o nich i poňatie malo.

Ale i v Amsterdame, kde Komenský na útraty mesta mimo Didaktiky i Pansophiu mal vydať, túžil za svojim zaťom, a Peter skoro dva roky strávil v tejto metropole i s rodinou svojou, podporujúc svojho starnúceho testu práve v dobe, keď po uverejnení, ináč spoločne uzavretom, Drábikových zjavení sa naňho nepriateľské útoky so všetkých strán hrnuly. Peter nesúhlasil s Drávikom a bol naklonený prostredkovať medzi Komenským a jeho protivníkmi: či snáď preto, či pre iné príčiny r. 1660 opustil svojho testu, vrátiac sa do Nassenhubenu. O dva roky bol za seniора poľskej Jednoty zvolený. O všetkých svojich dielach viedol denník, ktorý ešte počiatkom XVIII. stoletia bol známy. Možno, že i teraz je ešte niekde schovaný. Jestli obsahuje to, čo sa domysleť dá, tak je pre politickú a kultúrnu historiú veku, nadovšetko pre historiú Komenského a Duräa, nadmier cenným prameňom.

Nemáme dost jasný obraz o stave oboch rodín; ale to vieme, že Peter, odchádzajúc z Amsterdamu, svojho najstaršieho syna Jána Teodora u svojho testu nechal. Už v Nassenhubene r. 1660 narodil sa mu druhý syn, Daniel Ernest, a mal ešte i viac synov, ktorým ani mená nevieme. Keď už v Nassenhubene cirkev reformátsku bol priviedol vo sväzok Jednoty, dostal od veľkého kurfürsta braniborského (1666) pozvanie do Memela k cirkvi vlastne len povstáva-

júcej; tam i umrel; v tom samom roku, keď aj Komenský, ale ešte pred ním (jan. 1670). Len tolko vieme o výchove jeho synov, že starší, Ján Teodor, bol Komenským rokom pred tým na vlastné krýdla vypustený a učil sa potom v takzvanom Joachimthalskom gymnásiume v Berlíne, kde mu i matka žila. Mladší brat, Daniel Ernest, chodil do školy v Lešne, kde mali rodinu Cyrillovskú.

Na osudy oboch týchto mladíkov zvláštne pôsobily sväzky už či Jednoty a či najmä Komenského s Angliou, s dvormi braniborským a Radziwillovským. U Radziwillovcov, mocných to protektorov bratstva a horlivých evanjelikov, v Litve 19-ročný Daniel sa bavil, pravdepodobne, aby dedičku ohromných panství pri evanjelickej viere a možno-li pri evanjelickom vydaji a s ňou i cirkve na tom panstve sa nachodiace od odpadnutia zachránil. Po odbavenom tam roku ale i so svojím bratom Jánom Teodorom vybrali sa na štúdiá do Anglie, kde Daniel E. 3 roky strávil.

Spojenia s Angliou boly obzvlášť vlastne a hlavne od čias vyhnanstva. Komenský síce v rokoch kritických štyridsiatych bol sa vyslovil proti inepedentizmu, to ho ale nič nehatilo s Hartlibom, i keď potom bol asi agentom Cromwellovým, úzke styky udržať. Tak sa zdá, že i Komenského syn Daniel i tam študoval, i jeho pozostalost ta prišla. Netreba sa teda diviť, že tam jeho vnukovia tiež dobre prijatí boli a sa výborne cítili. Prirodzená sympatia bratských exulantov-teologov k potlačeným nonconformistom ale u D. E. mizla, keď sa s anglikánskou cirkevnou sústavou, jej bohoslužbou a výtečnými mužmi obznámil: svoje cirkevné ideále našiel tu tak uskutočnené, že pozdejšie už dissenterov len lutovať mohol. Iste že už teraz vstúpil v spojenie s cirkevnými kruhy, ktoré utuželo, keď o niekoľko rokov z Anglie ženu obdržal. Ako mladík, ktorý už v 20. roku svojom vážne úpravy od seniora Jednoty do Anglie bol prijal, zaujal, navrátiac sa na kontinent, miesto u pruskej garuisony.

K lepšiemu porozumeniu niekoľko slov o pomere Jednoty k berlínskemu dvoru. Rozumie sa, že beriem len periodu exulantskú do ohľadu.

Odkedy sa bratia k reformátom pridali, alebo s nimi konformovali, bola pre cirkevné styky cesta otvorená. Komenský spomína, že r. 1625 bol i vo Frankfurte n. O. u superintendenta Füssela mienku počuť o Kotterovi, ktorý, ako vedomo, tiež braniborskému panovníkovi v Božom mene úkoly predkladal. Živšie boly sväzky, keď braniborské kraje v osobe Fridricha Vilhelma I. znamenitého panovníka dostaly. *Môžeme prízvukovať, že je od tej doby vzdelanie v Berlíne s Komenského menom mnohonásobne sviazané.* Tak Komenského zvláštny ctiteľ Joach. Hübner (Fundanius) bol prvým historiografom pruským. Tak Ján Rave, predtým senátom mesta Gdanska za pomocníka Komenského k vypracovaniu pansofie pozvaný, bol prvým bibliotekárom berlínskym a prvým inšpektorom nad školami braniborskými. Spomínané už tajné styky medzi Švédskom a Lešnom boly prostredkované Berlínom: či tam bol sám Hübner, a či jeho

švagor, Docemius, štátny radca kurfürsta, ťažko rozsúdiť; Docemius bol ale aspoň práve takým ctiteľom Komenského, ako Hübner. Ďalej: r. 1662 vyjednával veľmi dôkladne Duräus v prospech sjednotenia evanj. cirkvi, na ktorom braniborský panovník, súc reformát, nad poddanstvom zväčša luteránskym, zvláštny záujem prechovával. Niekoľko rokov pozdejšie vyjednával druhý známy a priateľ Komenského, Bened. Skytte, s týmže panovníkom o založení veľkej akademie, v jejž osnovách nie ťažko poznať Komenského idey: a to práve v ten čas, keď sa Komenský zanašal myšlienkou založiť collegium lucis, veľkú svetovú vedeckú akademiu v srdci Európy, v Prahe. S dvoma braniborskými kňahyňami Komenský stál v osobnom styku, zaopatrujúc ich i nábožnými potešiteľnými traktátmi, medziinými i prekladmi svojich vzdelateľných prác. Nie div, že kurfürst i jeho, i jeho zaťa, a potom i jeho vnukov, na zreteli mal, — nie menej aj Jednotu, ktorá v rokoch pozdejších mala častejšie príležitosť za láskavú pozornosť sa mu podakovať. A nie div, že mladý Daniel E., kým jeho starší brat u Radziwillov a ich nemeckých príbuzných domoch pädagogické služby prijímal, neodmietol službu v Magdeburgu pri vojsku. Ovšem, že i on to nepovažoval za svoje doživotné miesto, a rád prijal po trojročnom pobyte v Magdeburgu povolanie do sídelného mesta Jednoty, do Lešna. On, ktorý Česka nikdy nevidel, prilnul k Poľsku, ako k svojej druhej otcine; povolaniu svojmu, riadiť školu a byť poľským kazateľom, výborne zodpovedal. Tu, akoby vo vlastnom domove, odmietol cele meno Figulus, poslal s Jablonským spolu užívané, a podržal posledné, potažom na pôvodný svoj domov Jabloné v kraji Chrudimskom (?). Jak veľké očakávanie budily jeho pekné dary duchovné a jeho priama povaha, ukázalo sa už o niekoľko rokov, keď mu prišlo pozvanie do Kráľovca za dvorného kazateľa braniborského. V sbore povstaly dve mysle: dla jednej nedať si muža tak vzácného; dla druhej — neprekázať človeku tak oddanému zaujať dôležité miesto, na ňomž iste nezabudú na spoločnú duchovnú matku, Jednotu. V ňom samom snád ten samý boj prúdil, a zvíťazila posledná myšlienka. Jestli bolo pri tom sebeckto, nebolo ono zvyčajné, ako to ďalšie polstolietie jeho prác ukazuje.

II.

O tomto polstolietí, vrchole to v historii rodiny Jablonských, pred pol treťu rokmi podal som v jednej universitnej reči stručný, ovšem po ďalších bádaniach už nie úplne korrektný prehľad, ktorý nemienim opakovať. Ale niektoré, dosavád zčiasťky vôbec neznáme a, myslím, že dost dôležité podrobnosti tu podať je v súhlase s cieľom mojich riadkov, vyššie označeným. Reč úvodnú držal v dome v Berlíne, kam D. Ernesta už po dvoch rokoch zavolali z Kráľovca, min. Fuchs, Jablonského priaznivec. Nebolo bez účinku, keď spomenul, že novouvedený s každého zo svojich dosavádných miest účinkovania lúčil sa k veľkej lútosťi tých, medzi nimiž býval. Označujú-li tieto slová jedného z vedúcich štátnikov stanovisko

smerodajných kruhov k mladému dvornému kňazovi, to pridáme ešte niekoľko slov o jeho povahe.

Dľa tradícií otcových a starého otcových v prvom rade teolog, a s neunavnou pilnosťou zvlášte vzdelaný, bol on um naskrze nie aktívny, ale pre všetky obory receptívny. Najväčšie nadanie mal pre reči, hlavné štúdium venoval semitickým jazykom, jehožto zrelý plod, vydanie Starého zákona, evanjelická teológia viac ako za sto rokov užívala. Bol-li v ohlade vedeckom viac synom otca, to bol v praktickom vnukom starého otca. Smysel pre organizáciu, pre život, láska k cirkvi, menovite k Jednote, súcť so spoluveriacimi i za hraniciami, pritom duch smierlivý naproti jednotlivým kresťanským vyznaniam, sú hlavnými črtami jeho charakteru.

Jeho všestranné vedecké vzdelanie zadovážilo mu prístup k prvej vedeckej spoločnosti v Berlíne, dľa domatína, u nehož sa dialy schôdzky, menovanej *Spanheim-Conferenz*. Spanheim bol diplomat a slávny učenec, menovite v obore numismatiky a archäologie rímskej. Ponevác o tejto vedeckej spoločnosti mimo mena, v mojej už spomenutej reči o Jablonskom, *i historikom Berlína nič nie je známo*, ráčte mi dovoliť oboznámiť Vás so zprávou, ktorú si Jablonský zaznačil do svojho diariuma o svojej prvej návšteve v tom kruhu asi rok po svojom príchode do Berlína. Dľa toho väčšina údov bola francúzska. Reč rokovania poznačenú nemáme, ale najbližšie je na latinskú myslieť; Francúzi po nemecky nevedeli. K lepšiemu pochopeniu vecí pridám: že keď Ludvik XIV. edikt nantesský odvolal, a kurfürst Fridrich Vilhelm v svojom edikte z Potsdamu (1685) vyhnancom svoje kraje pohostinsky otvoril: poverenkom vlády pri kolonizácii bol spomenutý Spanheim. Z tejto jeho známosti s veľavzdelanými údami emigrácie povstal tento krúžok, prvý podobný v dnešnom kultúrnom centre nemeckva. Náležitě vypisovanie týchto schôdzok by ma odviedlo od predmetu, zvlášte ohľadom na čas, ale prichodí mi podotknúť to, že r. 1696 Jablonský sám niekoľko zasedaní vyplnil prednáškou latinského svojho prekladu apologetických reči Bentleya, známeho filologa. I to len pre tú príčinu spomínam, že Jablonský tento svoj latinský preklad potom dal tlačiť a pod názvom *Stultitia atheismi 1698 i vydal*. *Môžem riečť, že prvá publikácia práce, čítanej v učenej spoločnosti (ovšem, že súkromnej) v Berlíne, je od Daniela E. Jablonského: datum tiež nie bez kultúrno-historického záujmu.*

K pochopeniu ďalších do tohoto kruhu patriacich udalostí je prospěšné trochu sa po položení politickom a kultúrnom veku rozhladeť. Jedna časť vojen francúzskych s Nemeckom skončila sa mierom ryswickým 1697, i záujmom evanjelickej cirkve veľmi škodlivým. I preto, i pre zvláštne zámery berlínskeho a hannoveránskeho dvoru uzavrely panovníčky Sofia (hannoveránska) a Sofia Charlotta (berlínska) pracovať na *sblížení oboch dvorov*, a do svojich plánov zasvätily hannoveránskeho dvorného radcu, historiografa Leibniza. — Zvláštne ciele byly pre Hannover: obsiahnutie anglického trónu, pre Prusko kráľovská koruna. Naproti Ludvikovi XIV. otuženie evanjelikov, možná-li úplným sjednotením alebo aspoň

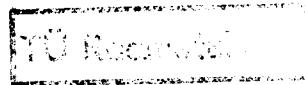
umožnením priateľského spoluzitia medzi nimi. Sofia, kňahyňa hannoverská, bola dcéra Fridricha pfalckého, známeho kráľa českého, Sofia Charlotta berlínska jej dcéra, a tak sa *na dvore v Berlíne tretia generácia významných dejateľov českéj historie stretala*. Snáď i preto kurfürstka k Jablonskému zvláštne dôveru mala.

Iste že v sledovaní základnej myšlienky svojej, raz kňahyňa Sofia Charlotta, keď Daniel Ernest na vonkove u nej obedoval, vyslovila svoje podivenie nad tým, že v tak veľkom meste, kde tak mnoho učených ľudí žije, nesostavujú samostatný kalendár. Bolo to, dľa denníka Jablonského, asi v máji 1697. Jablonský chopil sa myšlienky a hneď chodil po dvorných hodnostároch, aby sa tej veci zaujali, a keď 1698 na Nový rok blahoželal kňahyni, ona vyslovila mu svoje uspokojenie nad jeho námahami a mu uložila, aby v tejto záležitosti jej vlastným prostredníctvom s Leibnizom do korešpondencie vstúpil. Medzitým bola Spanheimovská konferencia prestala; Spanheim za poslanca do Paríža bol menovaný; ešte v jaseň 1697 konal púť cez Hannover na nové miesto svojho určenia. Dvory oba ešte skôr byly sa dohodly počať nejakú akciu ohľadom sjedinenia evanjelických cirkví, Jablonského vyzvali, aby strany berlínskeho dvoru o tej veci nejaký pamätný spis postavil, ktorý Spanheim v Hannovere oddal. O tejto veci mu teraz panovníčka tiež velela písať, a tak hneď v svojom prvom písme označil Jablonský dva predmety, na ichž spoločnom rozobraní a objasnení nielen jemu, ale i kňahyni záležť: *utvorenie observatoria, a k čomu to viesť muselo, kráľ. učenej spoločnosti, a smierenie dvoch evanj. konfessii.*

Vývoj týchto vecí do podrobna podať vyžadovalo by zvláštne stať. Keďže sa mi podarilo veľkú časť tejto korešpondencie, fragmentárne už drieb dvoma nemeckými učenci vydané, najst a skoro celú už uverejniť, odkazujem zaujímajúcich sa na Acta jurievskej university. Podotýkam len tolko, že v smysle plánov panovníček Leibniz vskutku viac ráz navštívil Berlín, kde riadne Jablonského hostom býval. Korešpondenciu viedli po nemecky, ponevác Jablonský francúzsky nevedel. Pri nepremennom pozorovaní nálad dvora podarilo sa v marci 1700 primať kráľa k prijatiu predostrenia Jablonského ohľadom založenia učenej spoločnosti; návrhu samého, mojim vedomím, nemáme; že potom v lete Leibniza znovu do Berlína pozvali a jemu osnovanie základnej listiny sverili, na rečenom nič nemení; ani to, že Leibniza za predsedu vyvolili a jemu sverili riadenie spoločnosti, až z Hannoveru. Ale ponevác prvá časť spomínanej korešpondencie až do posledného času bola neznáma, boli i nemeckí historikovia o jednotlivostach neorientovaní; *to, že práve v tomto mesiaci je 200 rokov, čo sa započalo spojenie medzi Jablonským a Leibnizom, naznačil dakedy Varnhagen von Ense bez udania prameňa, nevedeli ale takí učenci, ako Guhrauer, Bodemann, Klopp a najnovšie officialny historiograf akademie Harnack.*

Pri všetkom záujme, ktorý česká verejnosť založeniu berlínskej akademii môže venovať, pridám len dve-tri ďalšie dáta.

Leibniz ešte 1668 počul o pláne Skytteho za časov veľkého kurfürsta; teda už ako 22-ročný učenec mal vedomie o zámeroch

akademie Komenského. Do duše ovšem nazreť nemôžeme, ale keď to Leibniz sám soznáva, či tým neudáva i prameň pre svoje neprestajné namáhanie sa o založenie akadémie, že je to Komenský? Jablonský zvedel o tom pláne Skytteovskom až r. 1699, on ináč mohol vedieť o námahách svojho starého otca.

Druhá podrobnosť je, že za *sekretára* zavolali Danielovho staršieho brata, už spomínaného Jána Teodora. Keď z počiatku vec pomaly napredovala, r. 1706 Pape píše Leibnizovi, že societät vlastne v tom pozostáva, že Jablonský a Cuneau sa týždenne schádzajú. — Daniel E. to bol, ktorý z počiatku predsedom jednej sekcie, r. 1710 *podpredsedom* menovaný, dostal za podiel r. 1711 *akademiu slávnostne otvoriť*. A to vzdor tomu, že na jeho a jeho brata *cudzí pôvod* pomlúvači pozornosť vážnych kruhov obrátiť nezameškali. — Po rozličných, ústavu nie veľmi dôstojných predchodcoch konečne v posledné časy svojho života bol Daniel Ernest za veľa rokov i *prvým predsedom* ústavu, od tej doby takú slávu nadobudnuvšieho.

Leibniz na povolanie sekretára nemal vplyvu; bolo to tiež asi dielom Danielovým. Ján Teodor, niekedy s bývalým priateľom Leibniza a Komenského, s Hesenthalerom, osobne známy, bol váženým pedagógom a svedomitým úradníkom. Jeho dopisy Leibnizovi podávajú zprávu o udalostiach v kruhu society, stále žiadajúc o úpravu. Bohužiaľ, nám chýbajú skoro všetky dopisy Leibniza, aby sme mohli posúdiť jeho účasť na prácach administratívnych. Ale zprávy Jána Teodora menuje Harnack, ktorý ich vlni tlačou vydal, neoceniteľnými pre deje akadémie („von unschätzbaren Werth“).

Dlhšie som sa bavil pri dejoch založenia tejto spoločnosti vedeckej: nielen význam jej samej ma k tomu viedol, ale menovite *pocit živého zadostučinenia, že keď Komenskému nepodarilo sa v Prahe založiť collegium lucis, že aspoň jeho vnukovia mohli v Berlíne založiť a zariadiť spoločnosť, ktorá sa dodnes pri priaznivých okolnostiach k výške prvých ústavov mohla vyšíniť.*

Druhy predmet dopisov medzi Berlínom a Hannoverom, smierenie evanjelikov a reformátov, zapríčiňoval viac práce i obtížnosti i omrzlosti, a rozhodného úspechu sa predsa nedožil. Korrešpondencia s Leibnizom podáva fásy týchto vyjednávanií do 1716, ale až do 1741 neprestaly pokusy, ba nie ani pozdejšie. Že Jablonský bol medzi povereníkmi dvora, po spomenutom dá sa ľahko domysleť. Akta sú nám nie v úplnosti zachované. Projekt, ktorý Daniel Ernest svojmu *panovníkovi 1715 podal, Leibniz nazval príkladným*, a porovnáme-li s ním povestné vyzvanie Fridricha Vilhelma III. z 1817, nímž k 300-ročnej pamäti reformácie vyhlásil uniu, najdeme, že sice Leibniz mal pravdu, keď riekol, že „tempus aliquando conficiet“, ale že Jablonský predvídal a označil 100 rokov drier i podmienky možnosti.

Ľahko by mohla povstať domnienka, že Daniel Ernest, vysoko letiacimi plány zaujatý, zabudol na Jednotu. Veľký omyl. Keď i nebol za revokáciu (aby ho totiž Lešňania nazpät' pozvali z Berlína), ale pri veľmi častom dopisovaní on bol skutočným vodcom Jednoty už od prvých svojich berlínskych liet. R. 1699 za konseniora

vyvolený a posvätený, *mal i pri korunovaní kurfürsta za kráľa nemalú účasť*: dvoch dvorných kazateľov z naloženia panovníka, ako *bratský biskup*, on vysvätil, a v tejto svojej hodnosti zúčastnil sa i na veľkej slávnosti pruského dvora. Jablonský sám mal *slávnostnú reč*. — V nastávajúcich válečných časoch celú svoju silu vynaložil, aby exponované mestá a mestecká svojich spoluveriacich od záhuby zavaroval, menovite hlavné mesto, Lešno; ale po dvojnásobnom úspechu tretí raz nemohol záhubu odvrátiť: ruským vojskom zaujaté mesto ľahlo po pol storočí znovu (1707) popolom. Znovu potom bdel a prostredkoval, keď išlo o kolektu, a skrze svoje mnohonásobné a mnohostranné spojenia dopomohol opäť sa zmáhajúcej cirkvi k peknému kapitálu. A keď za panovania Augusta II. na evanjelikov v Poľsku vždy väčšie prenasledovania sa valily, tu on dva razy sa pokúsil ich aspoň vnútorne zosiliť, dľa starého konsensu sandomirského ich sjediniť; na namáhavých cestách prichádzal z Berlína k zasadaniam, keď mu to často vrtošný kráľ vôbec len dovolil. Veľký podiel má i na prijatí *Zinzendorfa v Jednotu*, poťažne posvätení jeho za seniora; nielen že privoliť k tomu kráľa naklonil, ale i *vysvätenie v svojom privátnom byte previedol*.

Už toto častejšie účinkovanie pri ordinovaní ukazuje jeho *sympatie k cirkvi anglikánskej*. Bolo to ovšem predne cieľom sjednotenia dvoch konfessií, že s Leibnizom na Anglicko mysleli, vedení tou myšlienkou: keďže ani luteráni sa nechcú stať reformátmi, ani naopak: oba môžu prijať anglikánstvo. Keď sa potom unionistické vyjednávania stroskotaly, zostala len ústava anglikánska, menovite *hierarchia*, k nejž i Daniel Ernest i kráľ Fridrich rozhodnú náklonnosť mal. Boly už i ďaleko siahajúce prípravy porobené, Jablonský vo veľmi poníženom memoriale vyzval kráľa, aby dľa príkladu hebrejských kráľov porobil poriadky k uvedeniu anglikánskej sústavy, keď smrť kráľa Fridricha týmto plánom koniec učinila. Jeho následník Fridrich Vilhelm I. nemal pre podobný zovňajší lesk a skvost žiadneho smyslu, a myšlienku tú až v tomto storočí pestoval znovu jeden romantik na tom samom tróne, Fridrich Vilhelm IV.

Že Jablonský medzitým bol menovaný doktorom oxfordskej university, pozdejšie aj členom Roy. Society, je konečne vec nie nadmier dôležitá, ale ovšem jeho cesta do Londýna 1708.

Len niekoľko slov o nej!

Pri sympatiách s rozličnými evanj. cirkvami sedmohradská mu zvlášte na srdci ležala z rozličných príčin; také byly: známosti mladosti, stále návštevy rôznych repräsentantov tamejších evanjelikov, a pridajme k tomu i tradície Jednoty a menovite vlastnej jeho rodiny. Naskrze pochopiteľno, že povstanie Rákócovské v ňom živé sympatie vzbudilo. Na dvore berlínskom on bol prostredníkom a vodcom všelijakých deputácií, ktoré Franc Rákóci II. k pruskému kráľovi posielal. S jedným agentom podujal i spomínanú cestu do Londýna, a v štátnej rade predniesol reč v prospech evanjelikov uhorských. *Tretia generácia sa i tu stretla*: Franc Rákóci je vnuk onoho Jura, jemuž Jablonského starý otec, Komenský, bol venoval spis *Gentis felicitas* a jemuž spojenia švédske, anglické a iné vy-

prostredkovať sa snažil. Ovšemže vnukovia sdielali osud svojich starých otcov. Ich námahy boli márne. Ale že Rákócí medzi toľkými mužmi, ktorí zaňho pracovali, nemal bezzištnejšieho, ako beznáročného kazateľa Daniela Ernesta, ešte i po satmárskej kompozícii r. 1711 chcel sa s ním v Berlíne radiť. Bolo to pred mierom utrechtským. Pruský dvor k vôli viedeňskému nepripustil Rákócího do Berlína, ale Jablonský na ceste na synodu torúnsku stretol sa s ním v Gdansku, kde sa Rákócí asi rok zdržoval. Pohnutie oboch mužov si tým ľahšie predstavíme, keď si pomyslíme, že *knieža a jeho najznamenatejší druh gr. Mik. Bercsényi už dávno tešili sa medzi-
ním prorocťami Drábikovými*. Ešte i keď sa knieža cez Francúzsko do Turecka dostal, pracoval Jablonský v jeho prospech, až do r. 1719, keď pre politické intrigy iných, o nichž on bona fide mylnú informáciu podal, z úradu vyzdvihnutý trápnu krízu asi polročnú prekonal.

Lež snáď som už i primnoho riekol o ňom. A predsa by ešte prichodilo poukázať na jeho spojenia s Ruskom. Ako jeho priateľ Leibniz, i on pracoval na sblížení tejto dŕžavy so západom. Vážne mu šlo o kooperáciu menovite pri ochrane poľských dissidentov; jemu, ktorý o Poľsku ako o svojej vlasti hovoril. Ač pri nemeckom svojom úrade, pri vzdialenosti od domova skvele česky sotva hovoril, *reči tej iste že rozumel*, i posolstvo českých evanjelikov r. 1722 on prijal a k smerodajným kruhom zaviedol. Ovšemže kroky tie, ináč nie osamotnelé, zostaly bez výsledku. Nadovšetko je však pre nás dôležité, že na úlohe od synody mu sverenej, *revísií to Vengerského historie slavianskych cirkví*, pracoval viac ako štyridsať rokov. Poniímal ju v najširšom smysle slova. Pramene cenné stály mu k službám predovšetkým ohľadom českej z archíva Jednoty, mnohých poľských a nemeckých sbierok. Ešte r. 1739 obracal sa do Petrohradu pre zprávy o Rusoch. Ovšemže dielo to bolo by dnes tak zastaralé, ako vtedy už bol Vengerský, ale, ako tento dosť podáva vecí inde nám nezachovaných, tak je isté, že by sme z Jablonského práce pre históriu cirkví slavianskych mnoho neznámych vzácných zprávk nalezli. Ani nemáme prácu túto, ani nevieme, či ju dokončil, keď r. 1741 skončil.

Jeho brat *Ján Teodor* ho predišiel. O treťom bratovi, o ktorom raz hovorí, že sa práve vrátil z Uhorska, iné nepodarilo sa mi zvedieť. Ale snáď ešte Petrovi bratia zadržali si meno Figulus, tak že pri reslavisovanom Jablonskom udržalo sa ono až po najnovší čas.

Ján Teodor nebol ženatý. Daniel Ernest mal viac synov. Za dediča jeho umu a ducha bol považovaný *Pavel*, mladík mnohosľubný. Ako jeho otec, i on študoval v Anglii, kde ho cirkevní hodnostári, ako inde učenci vôbec, priazňou zasypali. I kráľ Fridrich Vilhelm mal v ňom záľubu, a ako sa vrátil, obdržal dosť skoro professúru vo Frankfure na teologii. I on, jako i jeho priateľ Matej Běl, patrili k údom s nepriazňou okolností bojujúcej berlínskej society, jež predsedom v tridsiatych rokoch, ako rečeno, bol Daniel Ernest. Zdedil po

otcovi i náklonnosť k semitickým rečiam, a v tomto obore sa vyšínil skoro medzi prvých učencov. Jednote tiež venoval svoje sily, a po smrti Danielovej zase Jablonský stál na jej čele. Pekné svedectvo jemu, ako i svojej štátnickej veľkosti vydal Fridrich Velký, keď Pavlovi do Hollandie na professúru povolanému dimissiu nedal, dôvodiac: že on múdrych mužov prijíma a povoláva síce do krajiny, ale nepušťa von. Jeho vývody orientalistické po mnoho rokoch belgickými učenci znovu vydané (1804—8) ešte i v novšom čase povestný göttingký filolog da Garde uznal za tak pozoruhodné, že ich on sám znovu uverejnil.

Avšak, už z počiatku som si vyhradil, že nemienim písať rodinnú monografiu. Preto sa obmedzím podotknúť, že i Pavel, i jeho bratia a ich potomstvo, berlínski farári a literáti, vysoko cenili dedičstvo Jednoty až do najposlednejšej doby, až po Maximiliána Jablonského, znalca agronomného, redaktora ekonomických novín. Dnes Jednota už ovšem žije posledné chvíle. Šesť cirkví, k nej prináležavších a mavších právo pod svojím seniorom samostatne sa sriadiť, chce už tiež pohltiť nemilosrdná uniformujúca štátna administrácia. Námahy jednotlivých kňazov, ceniacich si históriu, zachovať ešte aspoň zlomky toho dedičstva, sotva budú mať úspechu. Ale jestli že v Lešne, už úplne ponemčenom, teraz vážne zaoberajú sa myšlienkou postaviť Komenskému pomník, — tým je asi označeno, že pri macošskej prítomnosti minulosť kultúrne tak skvelá má tým vyššiu cenu. Keď však Komenskému Lešno môže pomník postaviť následkom ruchu, spôsobeného obživením jeho pamiatky: to bude mať Berlín o dva roky, pri 200-ročnej pamäti založenia svojho najslávnejšieho ústavu, valne prífín spomenúť si jeho vnuka a jeho rodiny. Budeme ich vývody kontrolovať. Ale i teraz, ako už spomenuto, slúžilo mi k veľkému zadosťučineniu môcť obnoviť pamäť sväzku medzi dvoma učenci slavianskeho pôvodu, v tomto mesiaci pred 200 rokmi začatého, pamäť počatia Akademie berlínskej. Keď pri jej založení pracovalo sa snáď i povedome a iste i pod nepovedomým dojmom ideí Komenského, ktorý, ako rečeno, svoje collegium lucis v Prahe ako v srdci Európy chcel založiť, myslím, že k príležitostnému obživeniu v tom obsažených historických tradícií je najprihodnejšie práve collegium, ktoré jestli i nie dľa plánov Komenského, no na mieste, jemu v srdci prvom, usiluje sa neunavnou prácou a so zrejším úspechom rozširovať svetlo vzdelanosti, „Panaugiu“.

Ja ďakujem, že sa mi umožnilo v jej lone konštatovať, že keby bolo šlo podľa Komenského, táto spoločnosť mala by dlhšiu, a keby nebolo Komenského vnukov, berlínska by mala kratšiu minulosť. Čo všetko s tým súvisí, i pre neodborníkov, nehistorikov, nedržíim za potrebné rozberať: dej hovorí sám o sebe skvostnejšie, nežli moje skromné pero.